

Johan Philips Eugenius van Merode, heer van Stein. (1674 - 1732).

Legeraanvoerder in de Zuidelijke Nederlanden, het Rijnland en in Italië. Zijn titulatuur o.a.: *Heer, Baron van Stein, Graaf van Merode, Markies van Westerlo, Graaf van Montfort, Olen en Batenburg, Baron van Pietersheim, en Ridder van het Gulden Vlies.*

Johan Philips Eugenius van Merode (kleinkind van Anna Maria Sidonia van Bronckhorst-Batenburg, erfdochter van de Heerlijkheid Stein) was het enige overlevende kind van Maximiliaan van Merode en Isabella Margaretha van Merode. Zijn ouders waren oom en nicht en getrouwd met pauselijke dispensatie. Een jaar na zijn geboorte stierf zijn vader en naderhand trad zijn moeder in het huwelijk met de hertog van Hollstein-Retwisch. Deze legeraanvoerder stuurde de jonge Johan Philips Eugenius in de richting van een militaire carrière.

In de loop van zijn carrière zou Van Merode onder heel wat verschillende vorsten dienen. In de Spaanse successieoorlog (1701 - 1713) speelde hij één van de hoofdrollen als “militair adviseur” en moest Johan Philips Eugenius soms noodgedwongen het andere kamp

kiezen om zijn heerlijkheden te kunnen behouden. Hij diende afwisselend met zijn regiment (het zogenaamde 'Regiment van Westerlo') elkaar bestrijdende partijen waaronder de Engelse koning en Hollandse stadhouder Willem III, de Spaanse koning Karel II, de toekomstige Spaanse koning Filips V (Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV), Maximiliaan II Emanuel van Beieren en de Habsburgse / Oostenrijkse Keizers Leopold I, Jozef I en Karel VI.

Aanvankelijk verloopt zijn militaire carrière voorspoedig en in 1694 wordt hij verheven tot ridder in de Orde van het Gulden Vlies. In dienst van de Spaanse troepen versloeg hij in 1702 de Oostenrijkers door op het juiste moment in te grijpen. Deze veldslag vond plaats aan de Crostolo, een zijrivier van de Po in Noord Italië. De Crostolostraat in Stein herinnert hieraan.

Crostolostraat

Het succes dat hij boekte met zijn regiment in de veldslag bij Ekeren in 1703 leverde hem zelfs de titel van veldmaarschalk op. De slag bij Höchstädt in 1704 was wellicht een dieptepunt in zijn militaire carrière. Hij ontsnapte er ternauwernood aan de dood en verloor de veldslag aan de zijde van de Fransen onder het opperbevel van Tallard en Marsin. Hij diende prompt zijn ontslag bij de Fransen in waarna zijn kasteel te Westerlo als represaille werd geplunderd. In 1705 trad hij in dienst van de Oostenrijkse keizer Karel VI als

cavaleriegeneraal met een eigen regiment. Op 23 mei 1706 veroverden de geallieerde troepen (Staatsleger van de Nederlandse Republiek van zeer grote omvang 120.000 man en Engeland en Oostenrijk) mede door het toedoen van Johan Philips Eugenius van Merode (slag bij Ramillies) de Zuidelijke Nederlanden, die in Spaanse handen waren en Frankrijk graag wilde inlijven. De Nederlanden waren even weer herenigd.

Schloss Merode te Düren (Dld..)

Door de grote schuldenlast die Johan Philips Eugenius van Merode had geërfd van zijn ouders was een bruidsschat ook een financiële opkikker voor de allesbehalve rooskleurige financiële situatie van de Markies. Zijn eerste huwelijk was in 1701. In deze periode koos hij nog resoluut de kant van de toekomstige Spaanse Bourbons (Filips van Anjou). Hij huwde Maria Theresia de Aragon y Pignatelli, de dochter van de onderkoning van Sardinië. Het grootste deel van de royale bruidsschat van deze prinses ging verloren bij een schipbreuk voor de monding van de Westerschelde.

Johan Philips Eugenius van Merode huwde in 1721 opnieuw met Charlotte Wilhelmine von Nassau-Hadamar (1703–1740), dochter van Frans Alexander, vorst van Nassau-Hadamar. Zij schonk hem talloze kinderen die de volwassen leeftijd bereikten, waaronder de stamvader van de huidige Merodes: Philippe Maximilien (4 juli 1729 - 25 januari 1773) ∞ Marie Catherine de Merode-Montfort (1743-1794).

Kasteel Merode te Westerloo (B.)

Johan Philips Eugenius van Merode trok zich meer en meer terug op zijn kastelen in Westerloo, Pietersheim en Merode waardoor zijn carrière enigszins stagneerde. In 1711 werd hij nog benoemd tot kamerheer en veldmaarschalk van Karel VI maar later viste hij achter het net toen hij het door hem geambieerde gouverneurschap van Luxemburg misliep. Door zijn onverzettelijke en moeilijke karakter raakte hij in conflict met belangrijke persoonlijkheden.

Na de Spaanse successieoorlog (vrede van Utrecht 1713) komt de kleinzoon van Lodewijk XIV, Filips van Anjou als Filips V, op de Spaanse troon. Frankrijk en Spanje bleven gescheiden. Karel VI van Oostenrijk (Habsburger) kreeg Spanje niet, maar ter compensatie o.a. de Zuidelijke Nederlanden. De Verenigde Nederlanden mochten de Zuidelijke Nederlanden niet behouden.

Tijdperk de Merodes in Stein 1624 - 1740:

- 1624 Florens de Merode trouwt met Anna Maria Sidonia van Bronckhorst-Batenburg en wordt Heer van Stein.
 Uit dit huwelijk worden de zonen Ferdinand en Maximiliaan geboren.
- 1649 Geboorte van Isabella, dochter van Ferdinand van Merode.
- 1665 Isabella trouwt met haar oom Maximiliaan v Merode
 Uit dit huwelijk wordt Johan Philips Eugenius in 1674 geboren.
- 1740 De Merodes moeten Stein verlaten (keizerlijke uitspraak ten gunste van de Kinsky's).

 <p>Florens de Merode</p>	<p>X 16-11-1624</p>	 <p>Anna Maria Sidonia van Bronckhorst Batenburg</p>
<p>Uit dit huwelijk twee zonen:</p>		
<p>Ferdinand Philips * 21-10-1626 te Pietersheim x Magdalena sw Grand Vilain Uit dit huwelijk:</p>		 <p>Maximiliaan * 23-12-1627 te Pietersheim</p>
<p>Isabella de Merode</p>	<p>X 1665 Maximiliaan trouwt met de dochter van zijn broer. Zijn nichtje dus. Uit dit huwelijk een zoon:</p>	
 <p>Johan Philips Eugenius de Merode * 24-06-1674</p>		

Johan Philips Eugenius, heer van Stein. Zijn bezoek aan Stein in 1709.

De heer van Stein van wie we de meeste gegevens bezitten en die we zelfs zeer goed kennen, voor zover dat althans historisch mogelijk is, is zonder twijfel de veldmaarschalk in keizerlijke dienst Johan Philips Eugenius, graaf van Merode en Markies van Westerloo, geboren te Brussel 22 juni 1674 en gestorven te Merode bij Düren op 12 september 1732. Om het familiebezit onverdeeld te handhaven was zijn vader Maximiliaan, na langdurige onderhandelingen met de pauselijke curie en tegen betaling van twintig duizend kronen met nodige dispensatie in 1665 gehuwd met de enige dochter van zijn overleden broer ¹⁾. Maximiliaan stierf reeds op 3 september 1675 te Spa (in Stein is (in 1961) nog altijd een jaardienst voor hem op deze dag), terwijl de jongen nog maar één jaar en twee maanden oud was. Zijn moeder hertrouwde in 1677 met de hertog van Holstein-Rethwitsch en door deze tweede vader werd hij nu voor de krijgsveld dienst opgeleid. Hij bleek een echt soldaat te zijn met leidersgaven. Bovendien had hij een groot gevoel van eigenwaarde en zijn kritiek spaarde niemand, met gevolg dat hij veel vijanden had en tegengewerkt werd.

Dat we over hem zo goed ingelicht zijn, komt allereerst van zijn mémoires, die hij te boek stelde en die in 1840 door zijn achterkleinzoon te Brussel werd uitgegeven ²⁾. Hij begon ermee in 1704 na de ongelukkige slag van Hochstedt, omdat hij toen niets te doen had. Hij was nog maar dertig jaar oud, zeker geen leeftijd waarop men mémoires gaat schrijven. Het manuscript hiervan ging verloren. In 1718 in Wenen begon hij echter opnieuw, omdat hij er zin in had een verslag te schrijven van alles wat hij had meegemaakt. Deze mémoires lopen tot 1723. In de nacht van 12 september 1732 was hij op het kasteel Merode juist bezig te beschrijven dat Philips van Orleans op 2 sept. 1723

plotseling stierf aan een beroerte, toen hijzelf door een beroerte getroffen werd en zonder bij kennis te zijn gekomen overleden.

Buiten die gedenkschriften bezitten we nog een tweede bron en wel zijn zeer uitgebreide correspondentie ³⁾. Deze werd allereerst gevoerd met de beheerders van zijn vele en zeer verspreide goederen, verder met allerlei militaire en politieke leiders over heel West-Europa, vorsten enz., doch ook met filosofen als Leibnitz. Hieruit blijkt dat hij een man was van grote ontwikkeling en beschaving met een zeer uitgebreide talenkennis. Hij was reeds als jongen drie jaar in Spaanse dienst, om in 1705 over te gaan in Keizerlijke dienst. De zes talen, die in zijn correspondentie vlotweg gevoerd worden, waren niet enkel de talen van zijn secretarissen. Zijn brede belangstelling blijkt overigens ook uit zijn bibliotheek. In het register waarin hij in 1709 al zijn eigendommen beschrijft, is ook de catalogus opgenomen van zijn boekerij. Hij bezat verschillende manusscripten uit de 14^e en 15^e eeuw, wiegedrukken en tal van latere uitgaven uit de 16^e en 17^e eeuw, die hij zich bij allerlei gelegenheden (zoals dikwijls vermeld staat) wist te verwerven. Het zijn boeken in latijn, spaans, italiaans, frans, duits, nederlands. Niet enkel krijgsveld kunde, maar ook allerlei andere onderwerpen hadden zijn belangstelling ⁴⁾.

De grootmoeder van onze veldmaarschalk, Anna Maria Sidonia van Bronckhorst-Batenburg, had een voorliefde voor haar tweede zoon Maximiliaan gehad en deze met uitsluiting van de oudste haar eigen erfgoed Stein vermaakt. Zo erfde Johan Philips Eugenius Stein van zijn vader. Meestal verbleef hij in Merode of Westerloo of ook in Brussel, doch ook zijn andere kastelen en goederen, zoals Pietersheim bij Lanaken, Odenkirchen bij Keulen en Stein werden door hem bezocht,

wanneer hij niet bij oorlogen betrokken was. Er zijn verschillende jaren bekend, dat hij tijdelijk in Stein was, doch vermoedelijk was dat verblijf nimmer van lange duur.

In 1708 had de graaf de Merode tijdens de oorlog over de Spaanse erfopvolging als generaal van het keizerlijk leger in de zuidelijke Nederlanden (Oudenaarden, Rijssel, Gent, Brugge) geopereerd. Doch de keizerlijke opperbevelhebber, prins Eugenius van Savoye en de hertog van Marlborough, mochten hem niet. De graaf zelf was er de man niet naar om gunsten te bedelen. Zo geraakte hij begin 1709 werkeloos. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om zijn goederen te inspecteren en de reeds genoemde inventaris op te maken. In november 1709 was hij in Odenkirchen en in december verbleef hij ongeveer veertien dagen (waarschijnlijk van 3-17 december) in Stein om daarna naar Westerloo te reizen. Waarschijnlijk was hij vergezeld van vrouw en kinderen⁵⁾.

Zijn wijze van reizen leren we kennen uit een rekening van Claes Boyen, de veerman op de Maas, die het gezelschap overzette bij het vertrek naar Westerloo. Zijne Excellentie reisde in een karos met zes paarden en voor de familie was er vermoedelijk nog een tweede karos bij, omdat het bedrag van de overtocht ad 4 gulden tweemaal in rekening werd gebracht. Volgens de inventaris van goederen bezat de graaf verschillende van dergelijke gesloten reiswagens. De heer was verder vergezeld van vijftien dragonders te paard. Dan kwamen er vier geladen karren met reisbenodigdheden. Hiertoe zal wel een hele huisraad behoord hebben. Het is niet waarschijnlijk dat de graaf op zijn kastelen, waar hij nog niet eens per jaar kwam (gemiddeld en buiten oorlogstijd), een volledig ameublement en keukeninventaris onderhield. Als soldaat was hij overigens gewoon zijn veldbed en verdere benodigdheden steeds bij zich te hebben. Vandaar dat in de lijst van zijn bezit ook geen roerende goederen te Stein worden aangegeven.

Tot zijn reisgezelschap behoorden verder een aantal manschappen te voet, waarschijnlijk wagenbegeleiders en knechten. Hoe talrijk deze waren is ons niet bekend; voor hun overtocht werd echter berekend drie gulden en 1 stuiver, in totaal dus 61 stuiver. Als men rekent, dat voor een knecht met paard slechts vijf stuivers gerekend werd, dan moet die begeleidende manschap nogal aanzienlijk geweest zijn. Wel moet men er rekening mee houden, dat het de tijd was van hoog water, waardoor de veerkosten hoger lagen dan in de overige tijd van het jaar⁶⁾. Zijne Excellentie werd verder nog uitgeleide gedaan door zijn drossaard of officier te Stein, die gezeten was in een sjees met paard en verder door zijn rentmeester, die zich overeenkomstig zijn rang met een paard moest tevreden stellen. Het was dus een hele karavaan, een aan zijn stand beantwoord geleide.

Dat bezoek was voor Stein ongetwijfeld de gebeurtenis van het jaar. In die veertien dagen werd er druk gewerkt. Buiten drukke briefwisseling, die door boden naar verschillende postplaatsen in de omtrek moest worden gebracht, hield de graaf zelf zich bezig met de inventarisatie en inspectie van zijn goederen te Stein, pleegde overleg met de rentmeester omtrent het beheer en de verbetering van haar rendabiliteit. De gemiddelde vaste jaarinkomsten bleken per jaar in die tijd te bedragen: in granen ruim zes duizend vat, in geld bijna 4500 gulden, waarbij dan nog diverse andere inkomsten kwamen. Dat alles was onbelast. In het ontwerp voor aan te brengen verbeteringen wordt aan de rentmeester gelast de opbrengst van het land met twintig percent te verhogen. Verder werd opdracht gegeven een grote hoeveelheid noten- en kastanjabomen, iepen, platanen en linden te planten; dan nog de schoeiing langs de Maasoever te herstellen en mettertijd een nieuwe wind- of watermolen erbij te bouwen. Ook de toestand van het kasteel werd bekeken, verbeteringen werden aangebracht aan toeganspoort en ramen, aan de slagboom

bij de toegang tot het dorp, enz. Het was een complete visitatie van de heerlijkheid met al haar instellingen. De gemeente Stein bleek belast met een lening van meer dan dertig duizend gulden en de graaf gaf opdracht middelen te zoeken om haar daarvan te bevrijden. Hij kon niet vermoeden, dat het wel 1950 zou worden, aler die toen reeds oude lening omgezet zou worden in een nieuwe, enkel en alleen omdat de interestberekening in de loop der jaren steeds omslachtiger en moeilijker was geworden. De pastoor tenslotte vroeg en verkreeg het gratis gebruik van twee boomgaarden achter de kerk.

Niet enkel de graaf had zijn bezigheden. Heel het dorp was met dat ongewoon bezoek gemoeid. Het gaf een enorme drukte aan boodschappen en karweien, waarin Stein alleen niet kon voorzien. De smid van Nagelbeek moest erbij gehaald worden om de paarden te beslaan en de wagens te repareren. Vooral ook de voedselvoorziening schiep problemen. Bakkers en kruideniers van Stein, zo er in die tijd al dergelijke bedrijven waren (er waren er inderdaad, ook tabakswinkels), waren er in elk geval op dat gezelschap niet berekend. Van veel benodigdheden wordt dan ook gezegd, dat ze uit Maastricht gehaald moesten worden. De vleeswaren werden besteld bij een Jood; de rekening is althans in hebreeuwse lettertekens van een kwijting voorzien. Voor die veertien dagen, waaronder nog drie vastendagen waren, moest gezorgd worden voor bijna 700 pond rund- en hamelvlees, waaronder ook 38 pond spek, zonder dan nog te rekenen de schapen die in Stein opgekocht en geslacht werden. De kosten van dat vleesgerecht waren echter gering en beliepen nauwelijks 130 gulden. Aan vis leverde Herman Smeets op vrijdag 6 en 13 december en zaterdag 14 december voor 28 gulden. Haringen worden daaronder uitdrukkelijk vermeld, doch ook andere soorten vis moeten erbij begrepen zijn. De vijvers te Stein leverden in die tijd aan verkochte vis ook voor meer dan 400 gulden per jaar op. De voeding eiste

bovendien in die veertien dagen voor 66 gulden aan wittebrood en verder een zeer grote hoeveelheid eieren, "hollandse" kaas en boter. Ook diverse suikerwerken en chocolade worden vermeld. Appelen ontbreken al evenmin, ad 1 gld en 15 st.

Een zeer belangrijk punt vormde nog de drank. Een half aam wijn (dat is circa 75 liter) werd geleverd door de handelaar Salden uit Sittard, doch ook van elders werd nog wijn betrokken. Het bier wordt onderscheiden in goed, middel en herbergbier. Van de eerste twee soorten wordt van elk 5 tonnen en van de laatste 4 tonnen ingeslagen. Dit laatste bier werd geleverd door de twee brouwers van Stein. Met 14 ton kon men de keel behoorlijk vochtig houden naar ons voorkomt. Maar men mag niet vergeten dat de dagtaak van een dragonder daar wel enigszins mee gemoeid was.

Een voorname post vormde nog de kaarsen. Met tien pond per dag kom men ook in december een aardige illuminatie aanrichten en nog behoorlijk nachtwerk verzorgen. Een zilveren kaarsensnuit zal daarom al evenmin overbodig geweest zijn als een voorraad bierglazen. De 27 kannen azijn zullen wel tot vleesbereiding hebben moeten bijdragen. Dat de "juffrouwen" garen behoefden voor hun naaldwerk en zijne Excellentie een grote hoeveelheid lak voor het verzegelen van zijn brieven kan ons niet verbazen. Een en ander eiste vanzelf ook het uiterste aan eproneel. Aan niet minder dan acht knechten met buitenlandse namen werd op 17 december een loon van 130 gulden betaald. Bovendien waren in de keuken nog drie vrouwen te werk gesteld om op te wassen. Deze laatste zullen wel van Stein geweest zijn, evenals de talrijke boden en knechten die in die dagen op en neer te reizen hadden tussen Stein, Sittard en Maastricht. Mevrouw d' Odtman, de vrouw van de rentmeester, die in die dagen de leiding had van de verzorging der gasten zal wel blij geweest zijn, toen het uur van vertrek gekomen was.

A.MUNSTERS M.S.C.

- 1) Vgl. de aanstonds te noemen mémoires I, 10. Over de familie Merode vgl. E. Richardson: *Geschiede der Familie Merode* 3 Bde, Praag 1877-1878; tak Westerloo Bd I bl 163 etc. Over Johan Philips Eugenius vgl. *Biographie Nationale* t. 14 (Brussel 1897) col. 539.
- 2) *Mémoires du Feld-Maréchal Comte de Mérode – Westerloo*, publiés par M. le comte de Mérode – Westerloo 2 tomes (Brussel 1840).
- 3) Sinds enkele jaren bezit het Algemeen Rijksarchief te Brussel een gedeelte van het huisarchief der familie Merode, ondergebracht in een speciaal fonds, dat door ons in 1956 werd geconsulteerd. De hier genoemde correspondentie en de nog te noemen registers maken er deel van uit.
- 4) Vgl. Archief Merode – Westerloo (zie nota 3) nr. 1716 drie grote registers “*Inventaire des meubles, objets, etc.*” De registers van 1709 zijn aan elkaar gelijk, doch werden ten dele bijgewerkt tot 1732. Opmerkenswaardig is dat de borden zelfs met doorsnee en gewicht worden beschreven.
- 5) De volgende bijzonderheden ontleen we aan Archief Merode – Westerloo (zie nota 3) dossier nr. 1479, waaronder, nochtans ook nog andere stukken zijn ondergebracht.
- 6) Volgens een verpachting van een halve eeuw later (1756) was het veertarief te Elsloo voor een man te voet twee oort of een halve stuiver, doch bij hoog water (“water gelijcs boord”) één stuiver. Datzelfde tarief gold waarschijnlijk ook in 1709 (andere tarieven zijn ook gelijk) en dat betekent dus dat 61 manschappen zijn overgezet buiten de reeds vermelde dragonders, wagenmenners en eigenlijke paardberijders. De totale overzetkosten bedroegen vijftig gulden, dat is bijna 10% van de pachtprijs van het veer voor drie jaar. Vgl. *De Maasgouw* jrg. 32, 1910 bl 13-15.

Dit, door pater Munsters geschreven artikel is verschenen in de *Maasgouw*, jrg 1961.

Fragment van het schilderij van het Kasteel Stein uit 1728, geschilderd in opdracht van Johan Philips Eugenius van Merode